

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
ДЕРЖАВНОГО
ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

Випуск 31

Львів 2015

УДК 57+58+591.5+502.7:069

Наукові записки Державного природознавчого музею. – Львів, 2015. – Вип. 31. – 190 с.

До 31-го випуску увійшли статті з музеології, екології, зоології, ботаніки, а також інформація про музейні проекти і діяльність музею у поточному році.

Для екологів, ботаніків, зоологів, палеонтологів, працівників природничих музеїв, заповідників, національних парків та інших природоохоронних установ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Чернобай Ю.М. д-р біол. наук, проф. (*головний редактор*); Берко Й.М. д-р біол. наук, проф.; Бокотей А.А. канд. біол. наук, с.н.с.; Волгін С.О. д-р біол. наук, проф.; Дригант Д.М. д-р г.-м. наук, с.н.с.; Капрусь І.Я. д-р біол. наук, с.н.с.; Климишин О.С. д-р біол. наук, с.н.с. (*науковий редактор*); Малиновський А.К. д-р с.-г. наук; Орлов О.Л. канд. біол. наук (*відповідальний секретар*); Тасенкевич Л.О. д-р біол. наук, проф.; Третяк П.Р. д-р біол. наук, проф.; Царик Й.В. д-р біол. наук, проф.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Чернобай Ю.Н. (*главный редактор*), Берко И.Н., Бокотей А.А., Волгин С.А., Дригант Д.М., Капрусь И.Я., Климишин А.С. (*научный редактор*), Малиновский А.К., Орлов О.Л. (*ответственный секретарь*), Тасенкевич Л.А., Третяк П.Р., Царик И.В.

EDITORIAL BOARD

Chernobay Y.M. (*Editor-in-Chief*), Berko I.M., Bokotey A.A., Volgin S.O., Drygant D.M., Kaprus I.Y., Klymyshyn O.S. (*Scientific Editor*), Malynovsky A.K., Orlov O.L. (*Managing Editor*), Tassenkevich L.O., Tretjak P.R., Tsaryk I.V.

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного природознавчого музею*

ISSN 2224-025X

© Наукові записки ДПМ, 2015

Про діяльність Державного природознавчого музею НАН України у 2014 році

На виконання теми «Еволюція та хорология різноманіття модельних груп флори і фауни України» описано три нових для науки види коней із плейстоцену–голоцену України [*Equus (Equus) mosbachensis podolicus* nov. ssp., *Equus (Equus) tyvericus* nov. sp. та *Equus (Equus) yuniavaensis* nov. sp.], а також десять таксонів членистоногих тварин [вісім видів із родів *Dimorphaphorura* і *Protaphorura* (Collembola), рід *Nosekientomon* (Protura), один вид еоценових одноденок із роду *Metretopus* (Ephemeroptera)]. На основі філогенетичного аналізу представників родини Mononchidae запропоновано їхню нову таксономічну систему із виділенням підродини Comiconchinae subfam. nov. Сформульовано гіпотезу про переважання автохтонних процесів у формуванні регіональних колемболофаун України під час валдайського зледеніння та їх мультирегіональну післяльодовикову колонізацію. У післяльодовиковій колонізації Ephemeroptera водотоків Карпатського регіону та становленні сучасної фауни цієї групи комах в Україні виділено п'ять етапів, для кожного з яких описано таксономічний склад комплексів. Досліджуючи анатомію квітки представників триби Delphinieae у флорі Східних Карпат, сформульовано гіпотезу про паралельну її еволюцію в родах *Delphinium* та *Aconitum*, та походження родів *Consolida* й *Delphinium* від спільного предка шляхом конденсації й редукції числа елементів квітки.

В межах теми «Музейні інформаційно-аналітичні системи моніторингу біорізноманіття заходу України» встановлено різноманіття бріофітів на відновних територіях (вугільних відвалах) в межах басейну Західного Бугу. Досліджено розподіл бріобіоти за класами постійності, субстратною приуроченістю, гігро- та біоморфами. Узагальнено представництво бріофітів лісових угруповань Передкарпаття та середньогір'я Горган, визначено їхній таксономічний спектр, основні екологічні групи та субстратну приуроченість. Окреслено напрямки деградаційних сукцесій лісових рослинних угруповань гірської частини басейну Дністра під впливом рекреації. Вдосконалено і доповнено програмне забезпечення для висвітлення фіторізноманіття на ВЕБ-ресурсі <http://ekontsh.civicua.org/system.php>. З використанням інформаційно-аналітичної комп'ютерної бази даних «Ентомологія» узагальнено дані про різноманіття угруповань веснянок Українських Карпат, жуків-турунів ПЗ «Розточчя», жуків-стафілінів НПП «Гуцульщина», жуків-златок та модельних рядів комах (Odonata, Orthoptera, Dermaptera, Hemiptera, Coleoptera, Hymenoptera, Diptera, Lepidoptera) територій природо-заповідного фонду західного регіону України, джмелів Західного Полісся, Розточчя, Західного Поділля, Передкарпаття та хр. Чорногора, січчастокрилих Карпатського БЗ, ПЗ «Горгани» та Українських Карпат.

Відповідно до завдань теми «Созологічні критерії антропоізованих екосистем в регіональних екомережах заходу України» досліджено ґрунтове різноманіття оселищ Українських Карпат, для яких властивості ґрунту є визначальним фактором функціонування, відтворення та ефективного охорони. Наведено поширення та властивості типових, рідкісних та зникаючих ґрунтів регіону. Встановлено созологічну вартість досліджених ґрунтів та окреслено перспективи створення і менеджменту ґрунтоохоронних об'єктів. Проведено созологічну оцінку наземних і прісноводних малакокомплексів м.Львова та його околиць. Виділено ділянки, які мають особливе значення для збереження видової різноманітності моллюсків в урбанізованому і субурбанізованому середовищі. Складено анатований список рідкісних і маловідомих видів червоногих моллюсків рівнинної частини заходу України, які можуть потребувати охорони. Виявлено 35 локалітетів колоніального гніздування лучних видів куликів та 53 локалітети гніздування чорного лелеки. Окремі, найважливіші території

рекомендуємо включити до регіональних екомереж в рангу заказників. Завершено розроблення планів апроксимації законодавства України до законодавства ЄС щодо директиви «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори» та директиви про охорону природних видів птахів. Визначено головні рекомендації з транспозиції та імплементації вимог цих директив, які затверджені Мінприроди.

За темою «*Адаптаційні особливості та стратегія збереження біоти у антропогенно зміненому середовищі*» розроблені методологічні засади досліджень адаптаційного потенціалу. Адаптаційний потенціал визначається як міра пристосувальних можливостей біосистем до мінливих умов середовища і встановлюється за сукупністю пристосувальних ознак – кількісних і якісних у конкретних умовах. Встановлений адаптаційний потенціал модельних біосистем за діапазонами пристосованості та життєздатності у різних умовах існування та впливів різного типу – амфібіотичних комах за рівнями забруднень водотоків, модельного виду *Ptarmica* у режимі періодичного затоплення та гідромеліорованих біотопів, наземних моллюсків родів *Serapea* і *Helix* за сукупністю діапазонів внутрішньопопуляційних коливань конхологічних показників, модельних видів рослин за зміною популяційних параметрів в умовах заповідання, деградаційних та демутаційних сукцесіях, модельних видів птахів та дрібних ссавців урбоєкосистем, угруповань і гільдій жуків-турунів, модельних видів жуків-златок та джмелів у природних та антропогенно змінених умовах. Виявлені показники таксономічного багатства та адаптивного потенціалу деяких родин колембол у зональних і гірських фаунах України. Дана узагальнена порівняльна оцінка адаптаційного потенціалу модельних біосистем в умовах різного ступеню антропогенної трансформації середовища, в умовах заповідання та у зв'язку зі змінами клімату.

На виконання теми прикладних досліджень «*Інноваційна трансформація традиційної природничої експозиції*» розроблена концепція основної експозиції Музею під назвою «Симфонія життя». Вона включає: корпоративне бачення змін, які мають відбутися в сучасній експозиції, порівняно з попередньою, ідею, мету та завдання, які мають бути виконані, основні засади бачення експозиційної діяльності музею та потенційні складові (розділи) майбутньої експозиції. Розроблено концептуальні положення контенту музейного порталу, які охоплюють публічну та наукову діяльність музею. Вони, хоча й відрізняються за метою, аудиторією, формою та стилем подачі інформації, однак залишаються науковими за змістом. Кожен елемент контенту має цільове призначення і розрахований на певну аудиторію (разом 13 категорій). Принципи формування наукового та публічного контенту порталу формують парадигму відповідальності за зміст порталу та покликані оптимізувати сприйняття його відвідувачем. Виділено основні потенційні аудиторії ДПМ НАН України та розроблені підходи до ведення просвітницької діяльності. Розроблено сценарії та проведено тестові варіанти подій для цільових аудиторій музею – сім'ї з дітьми, школярі з вчителями, а також для активної молоді та дорослих. Принципи розробленої комунікаційної стратегії лягли в основу методів, за якими відбувається популяризація та просвітницька діяльність музею через Інтернет ресурси.

Впродовж 2014 року у музеї працювало 2 тимчасових виставки та проведено 22 науково-пізнавальні акції. Проведено ротацію експонатів у спільних з музеєм еколого-просвітницьких центрах у Рівненському природному заповіднику (м. Сарни) та Музеї лісу (м. Костопіль), Лабораторії екології лісу ЖНАЕУ (м. Житомир), НПП «Галицький» (м. Галич), у Львівському історичному музеї. Опубліковано 114 наукових праць. Серед них 2 монографії, 30-й випуск збірника „Наукові записки Державного природознавчого музею”, 4 розділи в колективній монографії, 7 методичних посібників, 5 науково-популярних брошур, 54 статті, 35 матеріалів та 6 тез конференцій.

О.Б. Вовк

Національна академія наук України
Державний природознавчий музей

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ДЕРЖАВНОГО ПРИРОДОЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 31

Научные записки Государственного природоведческого музея
Proceedings of the State Natural History Museum

Українською, російською та англійською мовами



Головний редактор Ю.М. Чернобай

Комп'ютерний дизайн і верстка О.С. Климишин, Т.М. Щербаченко

Технічний редактор О.С. Климишин

Адреса редакції:
79008 Львів, вул. Театральна, 18
Державний природознавчий музей НАН України
телефон / факс: (032) 235-69-17
e-mail: editorship@smnh.org
<http://science.smnh.org>

Формат 70x100/16. Обл.-вид. арк. 18,8. Наклад 150 прим.

Виготовлення оригінал-макета і друк здійснено в Лабораторії природничої музеології та видавництва Державного природознавчого музею НАН України